

České země a Slovensko za druhé světové války

1) Protektorát Čechy a Morava (do září 1941)

16. 3. 1939 - Hitlerovým výnosem **byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava**. Výnos vydal Hitler na Pražském hradě. Oficiální název se musel uvádět i německy (Protektorat Böhmen und Mähren). Všechny názvy v Protektorátu se uváděly dvojjazyčně - nejdříve německy a pak česky. Protektorát měl formálně autonomní postavení v rámci Velkoněmecké říše. Nadále existovaly české orgány, ale byly podřízeny německým.

Německé složky

V čele okupační správy stál **říšský protektor**. Prvním říšským protektorem byl **Konstantin von Neurath**. Tento bývalý ministr zahraničí (1932-1938) byl spíše umírněný, nebyl to nacista. Po válce byl v Norimberku odsouzen na 15 let do vězení. Zástupcem říšského protektora byl **státní tajemník Karl Hermann Frank**. Frank byl bývalým předákem SdP a stal se asi nejnenáviděnější osobou v Protektorátu. Po válce byl odsouzen soudem v Praze k trestu smrti a popraven. Dále v Protektorátu působily **represivní německé složky** - gestapo, SD (Sicherheitsdienst - bezpečnostní služba, zpravodajská služba NSDAP, spadající pod SS).

České orgány

Konečným cílem nacistů bylo poněmčít český národ. Za války ale bylo především třeba zajistit válečnou výrobu pro Německo. Proto v čele českých orgánů nechali nacisté důvěryhodné osoby (Hácha, Eliáš). Národ jim důvěřoval a lépe to vypadalo v zahraničí. Čeští fašisté se k moci v Protektorátu nikdy nedostali. V čele českých orgánů **stál státní prezident Emil Hácha**. Zůstal tam z druhé republiky a byl prezidentem až do konce války. Po válce byl zatčen a měl být souzen, zemřel v červnu 1945 ve vězení. Dále existovala **protektorátní vláda**. **1. premiérem** byl **Rudolf Beran** - jeho vláda pokračovala z druhé republiky, ale jen do dubna 1939. **2. premiér** byl generál **Alois Eliáš**. Stál v čele vlády od dubna 1939 do září 1941. Eliáš tajně spolupracoval s odbojem (s domácím i s Londýnem). V září 1941 (po příchodu Heydricha do Prahy) byl zatčen, odsouzen k smrti a v červnu 1942 popraven. **3. premiérem** pak byl Jaroslav Krejčí (1942-1945), **4. premiérem** Richard Bienert (1945). Jedinou povolenou politickou organizací bylo **Národní souručenství**. Členy této totalitní organizace byla drtivá většina obyvatelstva (98 % mužů).

Odpor proti okupaci

Zpočátku se odpor obyvatelstva proti okupaci projevoval hlavně šeptandou a vtipy („Protentokrát“). Tichý vzdor se projevoval rovněž projevy vlastenectví při akcích, jakými byly národní pouti, převoz ostatků Karla Hynka Máchy na Vyšehradský hřbitov apod. Vypuknutí války (1. 9. 1939) Češi v zásadě vítali - doufali, že Němci válku prohrají a dojde k osvobození.

28. 10. 1939 - demonstrace proti okupantům. První otevřený odpor proti okupační moci. Demonstrace byla částečně spontánní, částečně byla organizována odbojem. Důvodem byl fakt, že 28. říjen už nebyl státním svátkem, ale lidé si ho chtěli připomenout. Reakce nacistů byla brutální. Došlo k ostré střelbě do demonstrantů. Zastřelen byl dělník Václav Sedláček a postřelen byl student medicíny Jan Opletal, který následkům zranění podlehl. **15. 11. 1939** se konal pohřeb Jana Opletala, který se stal tichou demonstrací proti okupantům. Němci nechali pohřeb být, ale udeřili o dva dny později. → **17. 11. 1939** - nacisté **zavřeli české vysoké školy. Devět studentských funkcionářů bylo zastřeleno, 1200 vysokoškoláků bylo odvezeno do koncentračního tábora Sachsenhausen**. Dnes je

tento den státním svátkem ČR - „Den boje za svobodu a demokracii“. Ukázalo se, že vzhledem k brutalitě Němců nebude otevřený odpor možný a odboj byl poté organizován ilegálně.

Hospodářství za Protektorátu

Hospodářství bylo řízené. Byl zaveden přidělový systém - lidé dostávali lístky na potraviny, ošacení, tabák, palivo atd., přičemž Němci měli nárok na vyšší přiděly než Češi. Přídělový systém fungoval i v poválečném Československu, a to až do roku 1953! Některé potraviny nebyly za války k dostání vůbec - káva, kakao, čokoláda, jižní ovoce. Potraviny se daly opatřit na černém trhu, kde byly ceny samozřejmě mnohem vyšší než ty oficiální, přidělové. Hodně se používaly náhražky - místo másla margarín, místo kávy cikorka, místo benzínu auta na dřevoplyn. **Nucené práce** - čeští muži nesloužili v německé armádě, místo toho však byli „pracovně nasazeni“ přímo v Německu. Podmínky nebyly kruté, ale krajně nebezpečné to bylo hlavně v druhé fázi války za náletů na německá města.

2) Slovensko za války (do SNP)

14. 3. 1939 - vyhlášen samostatný „Slovenský štát“. Slovensko bylo formálně samostatné, ale ve skutečnosti podřízené Německu, s nímž uzavřelo „ochrannou“ a hospodářskou smlouvu. V červenci 1939 byla vydána **slovenská ústava**. Oficiální název státu byl **Slovenská republika**. Na Slovensku byl zaveden totalitní, **klerofašistický režim** (měla v něm poměrně velký vliv církev). Jedinou povolenou politickou stranou byla **Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS)**. Existovala i mládežnická organizace - Hlinkova mládež. Prezidentem Slovenska se stal **Jozef Tiso** (1887-1947). Ten byl spíše umírněný a snažil se mírnit radikály. Větší vliv mělo ale radikální křídlo strany, a to především předseda slovenské vlády **Vojtech Tuka** a **Alexander Mach**, velitel Hlinkových gard (stranické polovojenské jednotky, podobně jako SA v Německu). Tiso a Tuka byli po válce odsouzeni k smrti a popraveni.

Vnitřní politika a hospodářství

Slovenskému hospodářství se za války celkem dařilo, protože Slovensko dostávalo válečné zakázky od Německa. Díky válečné konjunktuře se lidé v průměru měli lépe než v Protektorátě. Ze Slovenska bylo po vyhlášení samostatnosti vyhnáno hodně Čechů. Typický byl na Slovensku vyhraněný **antisemitismus**. Byl vydán „židovský kodex“, což byla slovenská obdoba norimberských zákonů. Byla provedena arizace (zabavení židovského majetku). Nakonec byli všichni slovenští židé deportováni, přičemž Slováci platili Němcům 500 říšských marek za každého žida, odvezeného německými vagony do vyhlazovacích táborů.

Zahraniční politika

Slovensko bylo za války nejvěrnějším spojencem Německa. Jako jediní němečtí spojenci se Slováci podíleli na tažení do Polska (kvůli připojení části Oravy a Spiše). Slovenská armáda se také zapojila do bojů v SSSR. 12. 12. 1941 (5 dnů po japonském útoku na Pearl Harbor) vyhlásilo Slovensko válku USA (11. 12. vyhlásilo válku USA Německo a Itálie).

3) Domácí odboj a kolaborace v Protektorátě do nástupu Heydricha (září 1941)

A) Nekomunistický odboj

1) Obrana národa (ON). V první fázi nejvýznamnější odbojová organizace. Byla založena částí bývalých čs. generálů a důstojníků. Spolupracovali s předsedou vlády generálem Aloisem Eliášem i se zahraničním odbojem. Velitelem ON byl generál **Josef Bílý** (později ho nechal Heydrich popraviti). ON vykonávala zpravodajskou činnost (pro zahraničí), organizovala tajné přechody osob do zahraničí apod. Členy ON byli především bývalí vojáci, ale i Sokolové a železničáři. Na ON byli napojeni i „**Tři**

králové“ - Josef Balabán, Josef Mašín a Václav Morávek. Balabán a Mašín byli nakonec popraveni nacisty, Morávek se zastřelil v obklíčení.

2) Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ). Tato organizace navazovala na manifest „Věrní zůstaneme“ z jara 1938 (tímto manifestem vyzvali v květnu 1938 především kulturní pracovníci vládu k důslednému bránění Československa). V této organizaci byli organizováni především přívrženci nekomunistické levice - sociální demokraté, národní socialisté a odboráři. V čele PVVZ stál **Josef Fischer**, filosof a publicista.

3) Politické ústředí (PÚ). V jeho čele stál **Přemysl Šámal**. Členy PÚ byli spíše nelevicoví aktivisté. Přemysl Šámal (1867-1941) byl Masarykovým spolupracovníkem z realistické strany a za 1SV byl členem Mafie, tedy domácího odboje. Po emigraci Beneše v roce 1915 stál dokonce v čele Mafie. Později dělal kancléře Masarykovi, Benešovi a Háchovi. Nakonec byl zatčen gestapem a zemřel ve vězení v roce 1941.

Všechny tři skupiny nekomunistického odboje byly zle postiženy po podzimu 1939. Neměli velké zkušenosti s ilegální prací (gestapo bylo silnější protivník než rakouské orgány za 1SV) a utajení bylo špatné. Úplně rozbít se je ale nacistům nepodařilo. Na jaře 1940 se tyto tři skupiny spojily a vytvořily jedinou organizaci - **Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD)**.

B) Komunistický odboj

KSČ byla jedinou politickou stranou, která působila jako celek v ilegalitě, a to už od podzimu 1938, neboť byla zakázána už za 2. republiky. Vybuodovala ilegální organizační strukturu, ale až do napadení SSSR nevyvíjela téměř žádnou činnost, protože byla řízena z Moskvy a SSSR byl tehdy spojencem Německa. KSČ ilegálně vydávala Rudé právo.

C) Kolaborace

Pojem „kolaborant“ je těžko uchopitelný. V jistém smyslu „kolaborovali“ (spolupracovali s nacisty) i Emil Hácha a Alois Eliáš. Hácha se ale snažil nacisty mírnit a předseda protektorátní vlády Eliáš přímo spolupracoval s odbojem. Vyloženým kolaborantem byl ministr školství a osvěty **Emanuel Moravec**. Ten mj. jako ministr dohlížel i na ustavení **Kuratoria pro výchovu mládeže**. Tato organizace měla vést mládež v duchu nacismu, podporovala ale například i sport. Podchytila velkou část české mládeže (zhruba fungovala jako později SSM).

4) Československý zahraniční odboj

A) Politický odboj

1) Londýn

Londýn se stal hlavním centrem čs. emigrace. Prezident **Edvard Beneš** odjel do Londýna už po Mnichovu (abdikoval 5. října 1938). Další vlna emigrantů přišla po 15. březnu 1939. Cílem Beneše bylo obnovení Československa v předmnichovských hranicích. Beneš vycházel z právního názoru, že Němci obsazením Čech a Moravy sami anulovali Mnichovskou dohodu. Někteří Slováci (Milan Hodža, Štefan Osuský) s ním ovšem nesouhlasili. Beneš měl zpočátku problémy s uznáním v zahraničí i proto, že nezávislé Slovensko uznalo mnoho států (mj. SSSR, spojenec Německa!). Nakonec se ale prosadila Benešova koncepce. **červenec 1940** - po porážce Francie, v níž bylo do té doby také dost čs. emigrantů, vzniklo v Londýně **prozatímní čs. státní zřízení** (9. 7.) s těmito hlavními orgány:

1) Prezident: Edvard Beneš

2) Vláda: jejím předsedou byl **Jan Šrámek**, ministrem zahraničí **Jan Masaryk** a ministrem obrany generál **Sergej Ingr**.

3) Státní rada československá. Tento orgán formálně nahrazoval parlament a byl poradním orgánem prezidenta.

Britská vláda uznala ještě v červenci 1940 čs. vládu jako prozatímní.

červenec 1941 - Velká Británie a SSSR (už je ve válce s Německem) definitivně uznaly čs. vládu v Londýně. Československo bylo uznáno jako člen protihitlerovské koalice. Čs. vláda prohlásila, že je ve válečném stavu s Německem a Maďarskem. Pozici čs. odboje posílily čs. jednotky v zahraničí a hlavně atentát na Heydricha. V roce 1942 došlo k „**odvolání Mnichova**“ - britská vláda anulovala svoje podpisy na mnichovské dohodě a Charles de Gaulle dokonce prohlásil, že mnichovská dohoda je neplatná od samého počátku.

2)Moskva

Nejužší vedení KSČ (Klement Gottwald, Václav Kopecký, Jan Šverma) bylo v exilu v Moskvě. Do napadení SSSR komunisté dokonce ani nepočítali s obnovením Československa (což byla oficiální politika SSSR, spojence Německa)! Klement Gottwald utekl do Moskvy už v roce 1934, aby se vyhnul trestnímu stíhání. Poté se ale vrátil (na základě Benešovy amnestie) do Prahy, odkud emigroval do Moskvy na podzim 1938 podruhé (po zákazu KSČ za druhé republiky). Jelikož po napadení Německem uznal SSSR v červenci 1941 československou vládu v Londýně (viz výše), KSČ (v Moskvě i v domácím odboji) najednou obrátila a požaduje obnovení Československa.

1943 - podepsána československo-sovětská smlouva „o přátelství a vzájemné pomoci“. Tato smlouva byla uzavřena z Benešovy iniciativy (!), neboť Beneš se domníval, že smlouva bude zárukou pozdějšího nevměšování SSSR do vnitřních záležitostí Československa. Myslel si naivně, že se SSSR bude po válce demokratizovat. Beneš dokonce SSSR nabídl odstoupení Podkarpatské Rusi po válce, pokud by její obyvatelstvo vyjádřilo takové přání! Sověti si to vyložili jako souhlas s okupací tohoto území a na konci války Podkarpatskou Rus obsadili.

B) Českoslovenští vojáci v zahraničí

1) SSSR

Předchůdcem čs. jednotek v SSSR byl **čs. legion v Polsku** (podplukovník Ludvík Svoboda). Ten bojoval proti Němcům po boku Poláků, ale většina jeho vojáků byla Sověty zadržena a internována (neboť SSSR byl spojencem Německa). Červenec 1941 - po napadení SSSR Německem a poté, co SSSR uznal čs. vládu v Londýně, vznikl v SSSR **1. samostatný čs. prapor**. Ten byl utvořen v Buzuluku (východně od Samary). Základ této jednotky tvořili internovaní čs. vojáci + další čs. občané, žijící v SSSR. Tuto jednotku zorganizoval náčelník čs. vojenské mise v SSSR plukovník Heliodor Píka, bezprostředně jednotce velel podplukovník **Ludvík Svoboda**. 1. čs. samostatný prapor se vyznamenal v březnu 1943 **v bitvě u Sokolova** (součást bitvy u Charkova). Velitel obrany u Sokolova, nadporučík **Otakar Jaroš**, byl posmrtně jmenován jako první cizinec hrdinou SSSR (a byl posmrtně povýšen na kapitána). Čs. vojáci se také účastnili osvobození Kyjeva v listopadu 1943.

Na jaře 1944 byla jednotka přejmenována na **1. československý armádní sbor** (nejdřív to byl prapor, pak brigáda, pak sbor). Bylo v něm i hodně volyňských Čechů a čs. občanů propuštěných z gulagů, a rovněž dezertéři ze slovenské armády. Sbor se přímo podílel na osvobození Československa. Celkově měl sbor 17 000 vojáků. Za války padlo 2 500 jeho vojáků, a z toho 1 900 na Dukle - viz níže. V SSSR

dále působili i **českoslovenští partyzáni**. Jeden z nich, kapitán **Ján Nálepka**, velel 1. čs. partyzánskému oddílu a byl posmrtně vyznamenán titulem hrdina SSSR.

2) Západ

Francie

Před vypuknutím 2SV nechtěla Francie oficiálně přijímat české dobrovolníky (uznávala oficiálně platnost Mnichovské dohody!), a tak čeští vojáci sloužili hlavně v cizinecké legii. Říjen 1939 - nastala změna (Francie už je ve válce s Německem) → došlo k „obnovení“ československé armády ve Francii. Vyznamenali se zejména někteří letci. Po porážce Francie se čs. vojáci evakovali do Velké Británie.

Velká Británie

Nejvíce se proslavili **českoslovenští letci**. Ti vytvořili tři samostatné čs. perutě - 310. a 312. stíhací peruť a 311. bombardovací peruť. Někteří další letci létali i v jiných perutích (britských a polských). Nejúspěšnějším českým stíhačem byl četař **Josef František**, který měl během bitvy o Británii 17 úspěšných sestřelů. Zahynul v říjnu 1940 při letecké havárii (nebyl sestřelen). Českoslovenští vojáci se účastnili i **pozemních bojů**. Významný byl **11. československý pěší prapor - Východní**. Jeho velitelem byl podplukovník **Karel Klapálek**. Prapor vzniknul v Palestině a významně se podílel především na obraně Tobruku (říjen - prosinec 1941, Tobruk byl v německém obklíčení). Poté se tento prapor přesunul do Velké Británie, kde vznikla v září 1943 **Československá samostatná obrněná brigáda**. Jejím velitelem byl generál **Alois Liška**. Tato brigáda se podílela na obléhání přístavu Dunkerque (říjen 1944 - květen 1945), kde obléhali německou posádku a odráželi její pokusy o výpad.

5) Zostření nacistického teroru v Čechách a na Moravě

Příchod Heydricha a první stanné právo

září 1941 - Neurath byl pro Hitlera příliš měkký a byl proto poslán na „zdravotní dovolenou“. Jako **zastupující říšský protektor** (Neurath nebyl oficiálně odvolán) byl do Protektorátu poslán **Reinhard Heydrich**. Reinhard Heydrich (1904-1942) byl Hitlerovým oblíbencem a jedním z nejkrutějších nacistů (Hitler mu říkal „muž se železným srdcem“). Kromě toho, že byl zastupujícím říšským protektorem v Protektorátu, byl také šéfem RSHA (Reichssicherheitshauptamt, Hlavní úřad říšské bezpečnosti), generálem policie a obergruppenführerem SS. Měl na starosti likvidaci židů - rozhodl o umístění židů do ghatt, řídil akce Einsatzgruppen a předsedal konferenci ve Wannsee - viz holocaust. **Heydrichovy hlavní úkoly**: zlikvidovat český odboj, vytěžit z Protektorátu co nejvíc pro válku a připravit české země na poněmčení. Heydrich prohlásil, že „tento prostor musí být jednou definitivně osídlen Němci“. Asi polovina českého obyvatelstva se dala poněmčit, zbytek by byl po válce zlikvidován nebo deportován.

Heydrichovy kroky: Okamžitě po příchodu do Prahy vyhlásil stanné právo (**1. stanné právo**). To trvalo skoro 4 měsíce (září 1941 - leden 1942). Během 1. stanného práva byl výrazně postižen český odboj, mnoho odbojářů bylo popraveno (mj. Josef Bílý, zakladatel Obrany národa). Celkem bylo popraveno asi 500 lidí. Heydrich **nechal zatknout i předsedu vlády Aloise Eliáše**, který byl v říjnu 1941 odsouzen k trestu smrti. Nacisté ho pak drželi víceméně jako rukojmí ve vězení, ale po atentátu na Heydricha byl v červnu 1942 popraven. Novým předsedou protektorátní vlády pak byl v lednu 1942 jmenován mnohem povolnější Jaroslav Krejčí (1942 - 1945). Ministrem školství v této vládě byl jmenován Emanuel Moravec.

Heydrichiáda a druhé stanné právo

Z Londýna byli posíláni do Protektorátu na pomoc českému odboji parašutisté, kteří spolupracovali s domácím odbojem. Kubiš, Gabčík a spol. seskočili v Protektorátě už v prosinci 1941. **27. 5. 1942 - atentát na Heydricha** (operace Anthropoid). Atentát provedl Čech Jan Kubiš a Slovák Jozef Gabčík v Praze-Libni. Gabčíkovi se při atentátu zasekl samopal, a tak Kubiš hodil na Heydrichovo auto granát. Heydrich byl těžce zraněn, zemřel v nemocnici 4.6.1942 (oficiálně ne přímo na následky zranění, nýbrž na otravu krve, smrt Heydricha ale provázejí četné spekulace). Následoval nacistický teror - heydrichiáda. Bylo vyhlášeno 2. stanné právo, během nějž bylo zastřeleno asi 1600 lidí (často jen za „schvalování atentátu“), dalších 3000 lidí bylo zavražděno v koncentračních táborech. Teror v Protektorátu řídil státní tajemník Karl Hermann Frank (později byl v letech 1943-1945 německým státním ministrem pro Čechy a Moravu).

10. 6. 1942 - vyhlazení Lidic (u Kladna, významný den v našem kalendáři) Lidice byly pro domnělou spolupráci s parašutisty vypáleny a srovnány se zemí. Bylo úředně nařízeno, aby jméno obce bylo navěky vymazáno. Muži nad 15 let byli zastřeleni, ženy odvezeny do koncentračního tábora Ravensbrück, většina dětí byla zavražděna ve vyhlazovacím táboře Chelmno. Všichni muži nad 15 let (bylo jich celkem 192, z toho na místě 173, další dodatečně) byli zastřeleni. Sedm žen bylo (dodatečně) zastřeleno, všechny další byly převezeny do koncentračního tábora Ravensbrück. Z nich 53 zahynulo v koncentračním táboře a při pochodu smrti. Z lidických dětí byla menší část určena k poněmčení (po válce bylo 17 z nich vypátráno a navraceno jejich příbuzným), většina (82) byla zavražděna ve vyhlazovacím táboře Chelmno výfukovými plyny ve speciálním vyhlazovacím automobilu. **Celkem přišlo o život 340 lidických obyvatel** (192 mužů, 60 žen a 88 dětí - čísla viz Wikipedia, všechna čísla však přesně nesedí). Vyhlazení Lidic si nacisté natočili na dokumentární film a halasně ho rozhlásili do světa - chtěli zastrašit své odpůrce. Proto vzbudil osud Lidic velký ohlas ve světě a jménem Lidice bylo pojmenováno několik obcí v USA, Peru, Mexiku, Venezuele, v Brazílii, na Kubě a v Izraeli.

24. 6. 1942 - vyhlazení Ležáků (u Chrudimi). Obyvatelé Ležáků byli zavražděni. Důvodem bylo, že v Ležákách byla ukryta vysílačka parašutistické skupiny Silver A, která se podílela na atentátu na Heydricha. Na rozdíl od Lidic, které s atentátem na Heydricha neměly nic společného, měli tedy nacisté v Ležákách skutečný „důvod“. 33 obyvatel starších 15 let (18 žen, 15 mužů) z Ležáků bylo zastřeleno, 11 dětí bylo posláno do plynu (opět vyhlazovací tábor Chelmno) a dvě děti byly dány na převýchovu do Německa, odkud se po válce vrátily. Rovněž Ležáky byly nacisty srovnány se zemí. Za dopadení pachatelů byla vypsána odměna. Atentátníky nakonec zradil Karel Čurda (jeden z parašutistů). Jejich úkryt v pravoslavném kostele Cyrila a Metoděje v Resslově ulici byl odhalen, všichni spáchali v obklíčení sebevraždu (18. 6. 1942). Karel Čurda skutečně dostal od nacistů část odměny - půl milionu říšských marek (celkově vypsaná odměna byla dva miliony říšských marek, zbytek si rozdělil další udavači). Byl i nadále využíván gestapem jako agent-provokatér. Po válce se sám přihlásil na četnické stanici, byl odsouzen k trestu smrti a v roce 1947 popraven. V kostele svatého Cyrila a Metoděje zahynulo celkem 7 výsadkářů (atentátníci Kubiš, Gabčík a dalších 5), obklíčilo je celkem 800 příslušníků Waffen-SS.

Ohlas atentátu na Heydricha v zahraničí byl mimořádný. Heydrich byl nejvýše postaveným nacistou, zavražděným v Evropě za druhé světové války odbojem. Následný teror vzbudil pohoršení v celém světě. Český odboj však byl za 1. stanného práva a heydrichiády téměř úplně rozbit a nepodařilo se ho do konce války obnovit v původním rozsahu. Místo rozbitého ÚVODu vznikla Rada tří (velitel generál Vojtěch Luža, byl zastřelen v roce 1944). Po Heydrichovi přišel nový zastupující říšský

protektor Kurt Daluge (1942-1943), po něm byl jmenován řádným protektorem Wilhelm Frick (1943-1945, bývalý říšský ministr vnitra, po válce odsouzen v Norimberku k smrti a popraven).

Likvidace českých židů

V listopadu 1938 proběhla v Německu křišťálová noc, státem organizovaný pogrom na židy. Ten se týkal i židů v českém pohraničí, které bylo v té době již součástí Německa. Po obsazení Čech a Moravy Německem (15. 3. 1939) následovala **arizace** (zabavení židovského majetku). I v Protektorátu platily (z rozhodnutí říšského protektora) **norimberské zákony**. Židé ztratili občanská práva. Nesměli se ženit s árijci, osoby starší 6 let musely nosit židovskou hvězdu, nesměli řídit auto, nesměli rybařit, nesměli dostávat přiděly cukru, nesměli vstupovat do veřejných sadů, nesměli vykonávat celou řadu povolání, měli zákaz vycházení po 20. hodině. Cílem bylo oddělit židy od zbytku společnosti. Od listopadu 1941 začali být čeští židé deportováni do **terezínského ghetta** (kde byli soustředěni i židé z jiných evropských zemí). Celkem zemřelo v Terezíně za války asi 30000 židů, tj. přibližně každý čtvrtý. Z Terezína pak byli židé deportováni do vyhlazovacích táborů v Polsku. Vedle židovského holocaustu byl za války prováděn i **holocaust Romů**. Romové byli nejdříve umístěni do „cikánských táborů“ (nejznámější byl v Letech u Písku). Většina českých Romů byla nakonec zavražděna v Osvětimi. Počet českých obětí romského holocaustu se odhaduje na 5 500 až 6 000.

Československé a české oběti 2SV - odhady

Celkově zahynulo za války asi 343000 československých občanů (jiný odhad: 360000). Podle jednoho odhadu (z roku 2006) bylo českých obětí války celkem 122000, z toho 73000 židů (Kvaček ale udává 77000 židů, a to pouze z Protektorátu - bez pohraničí). Další české oběti podle stejného odhadu - Romové (oběti romského holocaustu, asi 6000 lidí), popravení v Protektorátu (nejméně 8000 lidí), oběti koncentračních táborů (asi 20000 lidí), partyzáni (asi 3500), padlí v květnovém povstání 1945 (8000). Kromě toho zahynulo za spojeneckých náletů asi 12000 (Čechů i Němců). Nejhorší byl americký nálet na Prahu 14. února 1945, kdy zahynulo asi 700 lidí, a britský nálet na Plzeň (16.-17. 4. 1945), kdy zemřelo kolem 1000 lidí. Vedle toho padla řada lidí v zahraničí (letci ve VB, příslušníci pozemních jednotek na Západě i v SSSR). Přesné údaje o počtu obětí československých i českých nelze zjistit, neboť ke konci války se již nevedla přesná evidence, a navíc v mnoha pramenech splývají české a československé oběti, a naopak se většinou nepočítají oběti z řad čs. občanů německé národnosti. Podle odhadů například padlo asi 200000 vojáků wehrmachtu, kteří byli německé národnosti a pocházeli z českých zemí, čili před válkou měli československé občanství. A ty žádný český odhad do „oficiálních“ odhadů nezapočítává! Mnoho vojáků a dalších občanů Československa (hlavně ze Slovenska a Podkarpatské Rusi) bylo navíc deportováno do sovětských gulagů.

Židovské oběti v Československu: jeden z odhadů uvádí celkově 272000 československých židovských obětí holocaustu (Miroslav Kárný, jiné údaje udávají 265000-277000 židů). Z toho 80000 bylo v českých zemích (zřejmě tedy včetně německého pohraničí?), 70000 ve Slovenské republice, dalších 42000 na slovenských územích obsazených Maďarskem a 80000 na Podkarpatské Rusi. Z českých obětí holocaustu je asi nejznámější spisovatel Karel Poláček. Dalšímu spisovateli, Arnoštu Lustigovi, se podařilo utéct z transportu smrti.

6) Slovenské národní povstání

Od roku 1943 chystali povstání opoziční důstojníci slovenské armády (podplukovník **Ján Golian**). Ti vytvořili na jaře 1944 Vojenské ústředí. Slovenští komunisté (Karol Šmidke, Gustáv Husák, Ladislav Novomeský) se dohodli s bývalými slovenskými agrárníky (Jozef Lettrich, Ján Ursíny) a vytvořili ilegální **Slovenskou národní radu** (dále SNR). Členy SNR nebyli žádní politici, spolupracující

s československou vládou v Londýně! V prosinci 1943 přijali členové SNR Vánoční dohodu, kterou se vyslovili pro zahájení povstání a obnovení Československa na principu rovného s rovným. SNR souhlasila, aby Golian připravoval povstání, které mělo vypuknout po přiblížení se fronty ke slovenským hranicím. Zároveň působila na Slovensku spousta sovětských i československých partyzánů, shozených sem sovětskými leteckými výsadbky.

29. 8. 1944 - **obsazení Slovenska německou armádou, začátek Slovenského národního povstání** (dále SNP, na Slovensku dnes státní svátek). Povstání vypuklo předčasně, neboť ještě nebylo dostatečně připraveno a nebylo dosaženo dohody se sovětskou armádou. Golian však vyhlásil povstání v reakci na německé obsazení Slovenska a vytvořil 1. československou armádu na Slovensku. Jejím druhým velitelem se záhy stal generál **Rudolf Viest**, poslaný sem z Londýna. Viest měl k dispozici asi 60000 vojáků a 18000 partyzánů. Rudolf Viest byl jediným slovenským generálem v předválečné ČSR! Povstalci ovládli střední Slovensko, centrem povstání byla Banská Bystrica. Do konce října bylo povstání Němci potlačeno a zbytky povstalců se stáhly do hor a přešly k partyzánskému způsobu boje. Během povstání SNR („parlament“) vytvořila i výkonný orgán, sbor pověřenců („vláda“) - oba tyto orgány fungovaly i po 2SV.

Sovětská armáda zahájila na podporu povstalců **karpatsko-dukelskou operaci**. Cílem bylo proniknout Dukelským průsmykem na východní Slovensko a pomoci SNP. Bojů se účastnil i 1. čs. armádní sbor. Nakonec byl průsmyk Dukla dobyt a 6. 10. 1944 vstoupily československé jednotky poprvé na československé území, krvavé boje v Karpatech však pokračovaly až do listopadu 1944. V bojích padlo celkem 21000 sovětských a 1900 československých vojáků. Operace nakonec SNP nepomohla - bylo potlačeno dřív, než se sovětské a čs. jednotky probily na střední Slovensko. 6. říjen byl pak za komunistů slaven jako den Československé lidové armády a armádní sportovní kluby byly pojmenovávány Dukla.

SNP bylo největším povstáním v týlu fronty za 2SV. Bylo politicky nesmírně významné, neboť byl dán signál do zahraničí, že ne všichni Slováci spolupracují s Němci. V SNP bojovalo na slovenské straně i 2000 Čechů, a dále sověštů a dokonce i francouzští partyzáni. Po potlačení SNP následovaly krvavé represe, na kterých se kromě Němců podílely i Slováci (pohotovostní jednotky Hlinkových gard). 60 vesnic bylo vypáleno. Oba velitelé povstání, Golian a Viest zahynuli za nevyjasněných okolností. Golian a Viest byli pravděpodobně zajati Němci a popraveni v koncentračním táboře Flossenbürg, v roce 1945. Asi 5000 vojáků a partyzánů padlo v přímých bojích, tisíce dalších lidí bylo zastřeleno či zavražděno v koncentračních táborech. Podle jednoho z odhadů přišlo celkem na Slovensku během SNP o život asi 19000 lidí.

7) Pražské povstání a osvobození Československa

A) Postup Spojenců

Sovětské a československé jednotky vstoupily poprvé na území Československa 6. 10. 1944 (Dukelský průsmyk). Sovětská vojska pak postupovala směrem od jihovýchodu (Bratislava byla osvobozena 4. 4., Brno 26. 4. 1945). Velitelem bratislavsko-brněnské operace byl maršál Rodion Malinovskij. Na této operaci se významně podíleli i rumunští vojáci. Po osvobození Brna dostal Malinovskij rozkaz postupovat směrem na Prahu, kam ovšem dorazil o pár hodin později než Koněvovi vojáci směrem od Berlína. Ze západu postupovaly americké jednotky pod velením **generála George Pattona**. Plzeň byla osvobozena Američany 5. května 1945. Američané mohli být v Praze dříve než Sověti, ale nakonec dodrželi dohodu a zastavili se přesně na demarkační linii (nejdále došli do Rokycan).

Sověti dobyli Berlín už 2. 5. 1945 a poté pokračovali k Praze směrem ze severu (pražská operace). Do Prahy Sověti vstoupili 9. května 1945 v době, kdy zde němečtí vojáci již prakticky nebyli (viz níže). Jednotkám Rudé armády, které obsadily Prahu, velel **maršál Ivan Koněv**. Celkem padlo při osvobození Československa 144000 sovětských vojáků!

B) Pražské povstání

Jak se blížila fronta, aktivizovali se na přelomu let 1944/1945 odbojové a partyzánské skupiny. V českých zemích působilo celkem asi 8000 partyzánů. Němci ovšem u nás měli obrovskou armádu, čítající 920000 mužů (skupina armád Střed, velitelem byl polní maršál Ferdinand Schörner). Povstání vypuklo živelně v mnoha českých a moravských městech (nejdříve v Přerově - již 1.5.). Nejvýznamnější bylo povstání v Praze. **Pražské povstání** (dále PP) **vypuklo** živelně **5. 5. 1945**. Do jeho čela se postavila **Česká národní rada**. Ta vznikla ilegálně již koncem dubna. V jejím čele stál profesor **Albert Pražák**. Členy ČNR byli i komunisté (například Josef Smrkovský). Vojenským velitelem PP byl generál **Karel Kutlvašr** (stál v čele „Vojenského velitelství Velké Prahy“, které vzniklo sloučením předchozích velení Bartoš a Alex). Povstalci ovládli rozhlas (na Vinohradské třídě) a vyslali z něj žádost o pomoc. V Praze vyrostlo na 1600 barikád.

Němci chtěli z Prahy odejít (chtěli se probít na západ k Američanům, aby nepadli do rukou Rudé armády), ale průchod jim znemožňovaly barikády. Povstalcům nakonec významně pomohli **vlasovci** (ROA - Ruská osvobozenecká armáda, velel jim zde generál Buňačenko), kteří přešli od Němců k povstalcům. Vlasovci měli, na rozdíl od povstalců, i těžké zbraně (tanky, dělostřelectvo). ČNR nicméně odmítla s vlasovci vyjednávat. Vlasovci nakonec z Prahy odjeli na západ vzdát se Američanům. Andrej Vlasov a další velitelé vlasovců byli pak v SSSR popraveni a zbylí vlasovci putovali do gulagů. Jedna ze skupin vlasovců, která nestačila utéct před Rudou armádou z Prahy, byla postřílena ruskými vojáky v Praze-Jinonicích. Další část vlasovců byla Rudou armádou obklíčena a zajata za Prahou. Avšak i ti vlasovci, kterým se podařilo přeběhnout k Američanům, byli následně vydáni Sovětům.

8. 5. 1945 uzavřela ČNR s Němci dohodu o kapitulaci německých jednotek. Němci přestali bojovat a museli na okraji Prahy nechat těžké zbraně, Češi jim za to umožnili volný odjezd směrem na západ. Většina Němců odjela, jen pár jich zůstalo a byli zlikvidováni jednotkami Rudé armády, která do Prahy dorazila 9. 5. 1945. Konec války! Praha se tedy v zásadě osvobodila sama s pomocí vlasovců, i když samozřejmě postup Rudé armády na Prahu hrál rozhodující roli. 10. 5. 1945 přiletěla do Prahy z Košic československá vláda. ČNR byla hned 11. 5. rozpuštěna na nátlak Sovětů, protože podle nich dohoda s Němci byla zradou a kapitulací. Generál Karel Kutlvašr byl po válce komunisty vězněn (v roce 1949 dostal doživotí), Albert Pražák byl v roce 1949 vyhozen z univerzity, kde přednášel a zemřel v zapomnění v roce 1956. Celkem padlo v Pražském povstání asi 1700 povstalců, 300 vlasovců a 30 rudoarmějců.